תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר מועד

מהרש"א - חידושי אגדות
על מועד קטן

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על מועד קטן

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-מועד-קטן/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ה. 4
דף ט. 5
דף ט: 7
דף יא. 9
דף טו: 9
דף טז. 9
דף טז: 10
דף יז. 13
דף יח. 14
דף יח: 14
דף כד. 16
דף כה. 16
דף כה: 17
דף כו. 19
דף כז: 19
דף כח. 20
דף כח: 22

דף ה.

מהכא וטמא טמא יקרא טומאה כו'. י"ל הכא ניחא ליה לאתויי קרא דכתיב באורייתא כדפריך לעיל הא מקמי דאתא יחזקאל מאן אמרה והאי קרא דאורייתא אית ליה פירכא דמבעי ליה לכדתניא צריך להודיע צערו כו' אלא גבי רב פפא דמייתי ג"כ מקרא דנביאים הוצרכו התוס' לומר דכל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה כו' מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה עכ"ל והוא דחוק דכמה מקראי דאורייתא לא מסקי אדעתיהו ודנביאים מסקי אדעתייהו ויותר קשה מאי דדריש ליה מקרא דהרימו מכשול מדרך וגו' היאך לא אסיק אדעתיה רישא דההוא קרא פנו דרך ונראה לפרש דכולהו אית להו פירכא קצת ומאן דדריש מובנה אצלו ציון ההוא קרא ודאי מפורש טפי בענינו מכולהו מיהו אית ליה פירכא דההוא לעתיד במלחמת גוג כתיב ולא בזמן הזה והך דרשה דטמא טמא יקרא אית ליה פירכא כדאמרי' דמבעיא ליה דצריך להודיע כו' והאי קרא ולפני עור לא תתן מכשול אית ליה פירכא דלא משמע אלא שלא תעשה לו מכשול בידים אבל לשומרו מן המכשול לציין הקברות לא משמע מיניה וקרא דסולו סולו פנו דרך אית ליה פירכא דמקום דרך הרבים דשכיחי טהרות ודאי דצריך לתקן אבל לציין קברות דאינו במקום דשכיחי רבים לא שמעינן מיניה דצריך לציין אבל מסיפא דקרא הרימו מכשול מדרך עמי דיתורא הוא ללמד לציין גם במקום דלא שכיחי רבים דהיינו לציין הקברות ודדריש ליה מוהודעת להם את הדרך וגו' ניחא ליה לאתויי קרא דאורייתא ומאן דדריש ליה מקרא אחרינא והזרתם את בני ישראל וגו' משמע ליה דקרא דוהודעת להם את הדרך אית ליה פירכא דמבעי ליה כדדרשינן מיניה פ' אלו מציאות והודעת להם את הדרך זו בית חייהם כו' כמפורש שם וקרא דוהזרתם את בני ישראל וגו' אית ליה פירכא דע"כ לא אייתי בטומאת מת שלא הוזהרו בני ישראל על כך רק הכהנים אלא בטומאת נדה אייתי כדאמרינן פ"ק דשבועות וקרא דושמרתם את משמרתי אית ליה פירכא דמבעי ליה לאיסור שניות לעריות דגבי עריות כתיב האי קרא כדאמרינן פ"ב דיבמות והאי קרא ושם דרך אראנו וגו' אית ביה פירכא דאיכא למידרש ביה כדלקמן כל השם אורחותיו:

אל תקרי ושם אלא ושם כו'. בויקרא רבה ושם כו' בשין כתיב דשאים אורחותיו כו' ור"ל הכא אל תקרי ושם בסין מלשון שימה אלא ושם בשין מלשון שומא וכפרש"י ששם ומחשב הפסד מצוה כו' ורישא דקרא זובח תודה יכבדנני ודרשינן בפרק נ"ה זובח יצרו ומתודה יכבדנני בב' עולמות ועלה קאמר דזהו הזובח יצרו השם דרכיו זוכה ורואה בישועתו כו' דהיינו בעה"ב:

כל יומא הוי מקשי ליה בשבתא דריגלא כו' פרש"י משום דאתו כ"ע לפירקא ואי כו' הוה מכסיף עכ"ל והוא דחוק דלא הוה מצי לפרוקי ומיכסף גם מה שפי' ושם דרך שהיה מחשב השעות איזה מהן להקשות כו' זה אינו במשמעות המקרא דושם דרך ונראה לפי שהקושיות בתלמוד על הרוב נחלקים לב' חלקים הא' קושיות הסותר כגון ורמינהו והא תנן הב' קושיות היתור כגון פשיטא ול"ל והא תנינא חדא זימנא וקאמר דבכל יומא דהוי שם תלמידים בבהמ"ד והיה לומד ודורש להם דברים שאינן פשוטים ואפשר שהיה בהן להקשות קושיות הסותר או קושיות היתור אבל בשבתא דריגלא שהיה שם קיבוץ המון עם היה דורש להן דברים הפשוטים לתלמידים אלא שלא היו פשוטים להמון עם ובודאי שלא היה בהן קושיות הסותר כיון דדברים פשוטים הן וכן לא היה בהן קושיות היתור דגם שהם פשוטים לתלמידים צריכים הם להמון עם וקאמר בזה התלמיד דהוה מקשי ליה בכל יומא והשתא לא הוה מקשי משום דהדברים פשוטים הם לו א"כ למה הוא בא בשבתא דריגלא לבהמ"ד שהרי לא היה צריך לדברים הפשוטים וקאמר דמ"מ הוא בא דשם לו הדרך דהיינו שהיה שם ומחשב לו שכר הליכת הדרך מביתו לבהמ"ד וקאמר דשכרו הוא דאראנו בדבר חידוש בישע אלהים דהיינו בסייעתא דשמיא הגם שבכח שכל האנושי לא היה בדברים אלו רק דברים פשוטים אראנו בישע וגו' דהיינו בסייעתא דשמיא נפלאות מתורתו וע"ד זה הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים:

דף ט.

איבעי ליה למינטר עד החג כו'. פי' בתוס' כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כ"כ עכ"ל ועי"ל דמ"ה קאמר דה"ל למינטר עד החג כדי שלא יעברו מלהתענות ביה"כ דעכשיו שהקדימו הז' ימים לא עשו יהכ"פ כדאמרינן בסמוך:

איבעי ליה לשיורי באמה כליא עורב כו' ק"ק כיון דלפי סברתו לאו שיורי בנין בהמ"ק מקרי ולא צורך בנין הבית הוא הדרן קושיין לדוכתיה ודילמא מינטר לא נטרינן ויש ליישב בדוחק ודו"ק:

לא עשו ישראל את יהכ"פ כו'. מהאי קרא דמלכים דאייתי תלמודא לא משמע דז' ימי חנוכת המזבח היו מקודם ז' ימי החג אבל בקרא בד"ה הוא מפורש דכן הוא דכתיב ויעשו ביום השביעי עצרת כי חנוכת המזבח עשו ז' ימים והחג ז' ימים:

ומה משכן כו' וקרבן יחיד דוחה שבת כו'. ובפשיטות מקרבן צבור של שבת וקרבן תמיד שדוחה שבת לא הוה מצי יליף משום דמצות הקב"ה עלינו כן מה שאין כן בקרבן

צבור דחנוכת המזבח במקדש דהקריבו מעצמם בלי ציוי משום שמחה אבל מקרבן יחיד דנשיאים בחנוכת המשכן דכמו כן לא היה בו ציוי יליף שפיר:

אילימא מדכתיב ביום הראשון וביום השביעי כו' פרש"י ומשמע לן יום השביעי היינו שבת עכ"ל. וע"פ מ"ש פ' רע"ק ביום הראשון אותו יום נטל י' עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים כו' הוה בפשיטות יום השביעי יום השבת וז' לנשיאים מיהו המקשה פריך דלמא שביעי לקרבנות לחוד הוה דהיינו לקרבן נשיאים ולא ז' מימי השבוע כמו ראשון מימי השבוע:

ודלמא ימים הראוין כו'. ואצטריך לן יתורא ללמדנו דז' ימים הראוין רצופין היו:

וילכו לאהליהם שהלכו ומצאו נשותיהם כו'. אהל נאמר בנשים כמ"ש מנשים באהל תבורך. ואמר שמחים שנהנו מזיו שכינה כמ"ש שובע שמחות את פניך. ואמר וטובי לב כו' בבן זכר כו' דכן מצינו בהיפוך בר"ש ברבי דאתילידא ליה ברתא וחלש דעתיה פ"ק דב"ב. ואמר על כל הטובה כו' מזומנין לחיי עוה"ב כמ"ש למען ייטב לעולם שכולו טוב ויש ליישב לישנא דכולכם מזומנין כו' משום שיש לדון שלא התענו ביוה"כ ניחא באותן שאכלו ביוה"כ לשם שמחת מצוה אבל אותן שאכלו שלא לש"ש רק לשם אכילה גסה עשו שלא כהוגן לכך יצתה בת קול בלשון הזה כולכם מזומנים כו' ר"ל גם אותן שאכלו שלא לשם מצוה מזומנים כו':

שבקש שלמה להכניס ארון כו' אמר כ"ד רננות כו' מפורש פרק חלק:

שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך כו'. גבי הני רבנן יש ליישב הא דמפטרי מיניה באורתא לפי שלא היה דעתם ללון בעיר ואח"כ חשבו ולנו בעיר הוצרכו ליפטר שנית אבל גבי ישראל למה הלכו כלל ביום שמיני ליפטר משלמה כיון שלא היה דעתם ללילך מירושלים ביום שמיני שהיה י"ט גם שהוא בכלל שמחה כמ"ש פרק החליל השמחה שמנה ימים ואפשר שהיה דעתם ללילך ביום שמיני מן העיר וללון בתוך התחום ושוב חשבו ללון שם וע"כ הוצרכו ליפטר שנית ביום כ"ג לחודש וכיון שעיקר שמחה בז' ימים שמפורש בהו שמחה בקרא משא"כ בשמיני דאינו אלא מריבוי דאך שמח ואפשר שלא ידעו הך דרשה עד אחר שנפטרו משלמה ביום שמיני הודיע להם הך דרשה ושהו שם ולנו שם והוצרכו למפטר פעם שנית למחרת:

אנשים של צורה הם כו'. פרש"י צורה כלומר חכם עכ"ל ובפ"ב דתענית פי' בע"א ושם מפורש בחידושינו וע"ש:

דף ט:

ע"ב כאן במצוה שא"א לעשותה כו' פרש"י במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כו' מצוה שבא לידך בין גדולה ובין קטנה עשה עכ"ל אבל בכמה מקומות מצינו דמצוה גדולה דוחה הקטנה כההיא דרפ"ק דמגילה דמת מצוה דוחה אפי' פסח ומילה שהם בכרת וכה"ג מצינו בפסח ומילה שדוחין שאר מצות עשה ולולא פירושו נראה לפרש בהיפך באפשר לעשותה ע"י אחרים כגון מת מצוה וכיוצא בה שהם מצות גדולות ואפשר שיקיימוהו אחרים אין לו להניח הקטנה לגבה כגון פסח ומילה אבל במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים שאין שם אחר לקבור המת מצוה אז תפלס ותעשה הגדולה שהיא מת מצוה ותניח הקטנה לגבה שהם פסח ומילה וכיוצא בזה והשתא הוי דומיא ממש למאי דקאמר כה"ג בסמוך לגבי ת"ת כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אין לו להניח ת"ת אבל במצוה שא"א ע"י אחרים יניח ת"ת ויעשה המצוה אבל לפרש"י לא הוי דומיא ודו"ק:

א"ל יהא רעוא דתזרע ולא תחצד כו'. מהאי לישנא שא"ל לאבוה לא מבעיא דברוכי לא בירכן אבל צעורי צעורן כו' ולא קאמר לא בירכן אבל קללוני כמ"ש בלק גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו נראה שגם הוא לא חשדן שהיו מקללים אותו ובודאי יש להם כוונה אחרת בזה אבל כיון שלא הבין כוונת דבריהם קאמר דצעורי צעורן בזה שלפי דבריהם לא הבנתי מהם שום ברכה ואע"פ שהם בלשון קללה כוונתם לטובה ולברכה כעין שאחז"ל בפרק חלק טובה קללה שקלל אחיה השלוני מברכה שבירך בלעם הרשע את ישראל כו' דהכל הולך אחר הכוונה והם עשו כן לחדודי לידע אם יבין כוונת דבריהם שכוונו לברכה דלכך ציער עצמו שלא הבין כוונת דבריהם וכה"ג צ"ל לעיל שא"ל ולא אפטריתו מיני באורתא שאמר להן כן לחדודי שהרי הוא למדם דצריך ליפטר ממנו פעם אחרת ושמעתי עוד בזה שעשו כן כדי שיבא לאביו ויפרשו לו כוונתם לברכה ותחול הברכה עליו גם מאביו והוא דחוק קצת דא"כ מהיכא הוה פסקי להו דהוא לא יבין כוונת דבריהם ואביו יבין ודו"ק:

תעייל ולא תיפוק תעייל כלתה ולא לימות בנך כו'. דלא לימות בנך הוה בכלל תזרע ולא תחצד וי"ל דהוסיף בכלל זה תעייל כלתא ולא ליפקון בגט:

דהאי עלמא אושפיזא וההוא עלמא ביתא כו'. דהאי עלמא דירת עראי כעין אושפיזא וההוא עלמא דירת קבע כעין בית ודומיא דהכי שנינו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ומייתי מקרא קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם מתיבות מהופכות כמו כבש כשב שמלה שלמה וברשעים כתיב האי קרא דהוי קברם בתימו לעולם שלא

יחיו ויעמדו בתחיית המתים משא"כ בצדיקים שגם שקברם בתימו מ"מ אינו לעולם שבזמן התחיה יעמדו מקברם ויחיו לעולם:

לא תבייש ודלא תתבייש כו' פרש"י לא תבוש אחריני כדי שלא תתבייש כו' ע"כ. נראה מפירושו שאינו מכלל הברכה שברכו בכך אלא שמלמדו מוסר שלא תבייש אחריני ואז תזכה לברכה זו שלא תתבייש דהוה מדה כנגד מדה ובקרא דמייתי דבהא ברכן הקב"ה לישראל שנאמר ולא יבושו עמי לעולם היינו נמי משמע שלא תתביישו ורש"י שפי' לבסוף לא יבושו עמי לעולם והיינו לא תבייש ולא תתבייש עכ"ל לאו ממשמעות דלא יבושו הוא דלא יבושו לא משמע אלא דלא תתבייש אלא מדתנא בה ושינה הכתוב לכתוב לא יבושו דרשו ליה באם אינו ענין ללא תתבייש תנהו ענין ללא תבייש והני תרי פסוקים דסמיכי להדדי עד"ז מפורשים שאמר ואכלתם אכול מה שהז' אומות אכלו מכם כמ"ש ואכלו אתכם אויביכם כשתזכו ואכלתם מהם מה שאכלו מכם וכמ"ש לעתיד יחזרו הז' אומות לישראל כל מה שגזלו מהם בעוה"ז. ואמר גם שבוע והללתם כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת גו' את שם ה' גו' הוא השם הרחמים אשר עשה עמכם להפליא בגאולה ולא יבושו עמי אז את מי שאין לו כי לכלכם תהיה מדה זה שלא לבייש. ואמר שבזכות זה וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' ולא יבושו עמי לעולם שלא תתביישו עוד בגלות מן העכו"ם ועי"ל בדרך זה לפי שזכר לעיל ואת הצפוני ארחיק מכם דהיינו מדת יצה"ר לאכול במותרות כמ"ש ואכל ושבע ודשן גו' וכתיב ורם לבבך ושכחת גו' אמר לעתיד ואכלתם אכול כדי אכילה שלא לבקש במותרות ואחרי ששבעתם והללתם גו' כמ"ש ושבעת וברכת את ה' גו'. ואמר את ה' אלהיכם אשר עשה עמכם גו' ע"פ מ"ש טוב ילד מסכן שהוא יצ"ט שנולד לי"ג שנים ממלך זקן גו' שהוא יצה"ר וז"ש אחרי אשר תרחיקו יצה"ר מכם תהללו את שם ה' אשר עשה וברא את היצה"ר עמכם בלידתכם דכשתנצחו אותו יהיה הדבר הזה להפליא שינצח הילד מסכן את המלך זקן ולא יבושו עמי אז לעולם כמו שיבושו העובדי כוכבים שהלכו בעצת יצה"ר ועי"ל ע"פ מ"ש בסוכה שיצה"ר ידמה לצדיקים להר וגם בעיניו של הקב"ה יפלא היאך נצחו הצדיקים ליצה"ר וז"ש כאן בהרחקת יצה"ר לעתיד זה היצה"ר אשר עשה עמכם בלידתכם יהיה לכם גם בעיניו ית' ב"ה להפליא היאך כבשו אותו וע"כ לא יבושו עמי אז לעולם:

דף יא.

כוורא טויא באחוה אסוקי באבוה מיכלי בבריה כו'. כינו את המלח באח והמים באב והציר בבריה דר"ל דכל הני מיניה הוא וכל במיניה הוא יותר טוב וה"נ אמרינן פ' הספינה כוורא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי משום דלאו מיניה הוא:

דף טו:

דמות דיוקני נתתי בהם כו' פרש"י דמות דיוקני בצלם אלהים עשה את האדם עכ"ל והיינו דמות דיוקני צלם וצורה של שאר כל אדם אבל צורה וצלם של אדם הראשון דיוקני גופיה מקרי כדאמרינן בפרק ח"ה בדמות דיוקני תסתכל בדיוקני עצמה אל תסתכל כו' ושם מפורש. ואמר
ובעונותיהם הפכתיה כי בנטילת הנשמה נהפך דמותו וצלמו וע"ש זה אמר הכתוב כי קללת אלהים תלוי שנהפך דמות דיוקנו של מעלה ויש רשעים שגם נשמתם ורוחם נתהפך לבהמה ע"י גלגול כמ"ש בזה בעלי המקובלים:

דף טז.

מנלן דקבעינן דוכתא ומשדרינן שלוחא דבי דינא ומזמינן ליה כו'. ברא"ש ל"ג הכא ומזמינן ליה לדינא דלקמן ילפינן ליה מאידך קרא דכתיב ויאמר משה אל קרח גו' ואפשר לקיים נוסחת גמרות שלנו דמהאי קרא קמא ודאי נמי משמע הזמנה אלא דמשמע מיניה נמי שידור שליחות וקביעות דוכתא נמי משמע מיניה מסיפא דקרא שאמרו לא נעלה דהיינו לא נעלה לתרע בית דינך שקבעת לך מקום ב"ד דמצינו בו לשון עלייה ועלתה יבמתו השערה:
לקמיה גברא רבה דכתיב לפני ה' כו'. עיין בזה בדברי הר"ן בשם הראב"ד:
זימנא בתר זימנא דכתיב קראו שם פרעה גו'. עיין ברש"י והר"ן פי' בע"א ע"ש:
לא מתחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר גו'. לפי פשוטו שעל עצמם אמרו כן וכתולה קללתו בחבירו כפרש"י בחומש לא משמע מיניה אפקרותא ולא לישנא בישא והר"ן פי' העיני האנשים אמשה קאמר אלא שכינה הכתוב וכתיב ויחר למשה משמע דא"ל עכ"ל ור"ל שקללו את משה בניקור העין והכתוב כינה לכתוב האנשים ההם כאילו על אחרים אמרו:
וא"ד כוכבא הוה כו' פרש"י מזלא דסיסרא עכ"ל. אולי שמצא כן במדרש וקאמר שהיה לו לבא לעזרת ה' גו' ע"פ מ"ש שהמלאך רע יענה אמן:

מאי הרדפה כו' מנדין אותו כו' והוא לשון רדיפה שרודפין אותי עד חרמה עד שיציית דין ובערוך הביא בערך הרדף ואפשר שמפרש ליה מלשון הרדופני שהוא אילן שגדל עליו דבר מר והיינו שכותבין עליו מרורות עד שיציית דין ועיין בר"ן:
א"ל בר קפרא איני מכירך כו' פרש"י רמז לו שאינו רוצה לראותו עכ"ל. ואין זה משמעו ויש לפרש דה"ק שאתה אומר ומה רבו אומר בדבר זה היאך אתה מכיר אותי בכך והרי אני איני מכירך:
חמוקי ירכיך גו' מה ירך בסתר אף דברי תורה כו'. לשון חמוקי פירשוהו מלשון סתר ודימה התורה לסתרו של ירך שהוא תמיד מכוסה:

דף טז:

א"ל עייא מי קורא לך בחוץ כו' פרש"י עייא כך כינה שמו של רבי חייא לשון גנאי כו' עכ"ל ונראה דהיינו לשון גנאי לפי שרבי חייא היה מגמגם בלשונו שהיה אומר ה' במקים ח' כדאמרינן במגילה שא"ל רבי כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה' לא נמצא אתה מגדף וה"נ היה מגמגם בע' כדאמרינן שם שקורין לא' ע' לפי שאלו אותיות הם קרובים בלשון מאותיות אהח"ע ובדרך לגלוג היה קורא אותו עייא במקום חייא כפי גמגום לשונו ואמר לו מי קורא לך בחוץ רמז לו שהיה לומד בחוץ כמ"ש חכמות בחוץ תרונה:
נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין כו'. ומוקי לה בנזיפה דנשיא. ויש לדקדק דאכתי תקשי וכי נזיפותיה דנשיא הוה טפי מנזיפותיה דהקב"ה דכתיב הלא תכלם שבעת ימים כדמייתי מיניה לעיל דאין נזיפה פחות מז' ימים ומיניה נמי נילף דאין נזיפה יותר מז' ימים וי"ל דלכך קאמר בברייתא אע"פ שאין ראיה לדבר זכר כו' דראיה גמורה אינה דז' דהתם אינה אלא משום צרעת שהיה לה וה"ק קרא ואביה ירק גו' הלא תכלם שבעת ימים משום נזיפה ולא גרע צרעת דידה ועי"ל דהתם משום שלא יתעכבו ישראל עוד בשבילה כדכתיב והעם לא נסע עד גו'.
א"ל זה ראיתי וזה לא ראיתי קרי עליה ברצות ה' דרכי גו'. ר"ל זה השליח שראה אותו הלך בדרכו ופגע בו וא"ל תא וזה שליח שני שלא ראה אותו לפי שלא הלך בדרכו ולא א"ל דלא ליתי:
א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת כו'. הני ג' לשונות כמשמעה מקרא משנה ותלמוד וכמאמר ישלש אדם שנותיו במקרא במשנה ובתלמוד ואמר אם שלשת לא פירשו לך היינו שלא שמשת ת"ח כל הצורך שיפרשו לך חכמות בחוץ גו' כדרבא כו'

שתורתו מכרזת עליו מבחוץ כו' וכן יתפרש כל הענין ברחובות תתן קולה גו' שמכרזת עליו ברחובות ובפתחי שערים גו' שיהיה שמו נודע בשערים כשם הגדולים:

והא כתיב לא מראש בסתר גו' ההיא ביומי דכלה כו'. וה"ה דהמ"ל דההוא בתחלת נתינת התורה בסיני איירי כדמוקמינן ליה בפ' ר' עקיבא ושם מפורש:

האי חמוקי ירכיך כו' מוקי לה בצדקה ובגמ"ח כו'. דכתיב ברישיה דקרא מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב דהיינו נודבי צדקה ועושים גמ"ח:

והוו חייקי ליה למר עוקבא בציפתא כו'. נראה דר"ל גם שבדינא היה שמואל יושב לפני מר עוקבא לפי שהיה הוא נשיא מ"מ נהג מר עוקבא ענוות בעצמו נגד שמואל והוו חייקי ליה מקום בנמוכות ע"ג ציפתא דהיינו מחצלת שכל זה דרך שפלות עשה לגבי שמואל:

וקא מניפה חושלאי כו'. דהיינו שעורים קלופים והיתה מניפה קליפתן מתוכן:

אלמלא אתה שאול והוא דוד כו' פרש"י אתה שאול שנולדת במזל שלו והוא דוד שנולד במזל שלך עכ"ל והוא דחוק לתלות מלכות בית דוד במזל ועוד דהא אמרינן בסוף פ"ב דמס' שבת אין מזל לישראל גם עי' על פי' הר"ן בזה בע"י שהוא דחוק ונראה לפרש ע"פ מ"ש ביומא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה שאול באחד ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו וכו' ושם פירשנו ע"ד הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים היינו דדוד נתן לבו לשוב בתשובה וקבל עליו יסורין להודות על חטאיו ובקש סליחה ממנו ית' ב"ה כמפורש בספר תהלים וכדלקמן שהקים עולה של תשובה ומן השמים סייעוהו משא"כ שאול שלא מצינו בו שבקש סליחה ולא בקש לקבל יסורין על מעשה דאגג והשתא ה"ק הכא אלמלי אתה שאול שלא שב בכל לבו ולא סייעיה מריה והוא דוד שהיה מקבל עליו לשוב בתשובה וסייעיה מריה אבדתי כמה דוד מפניו שהוא צדיק ממך שהוא באחד ואתה בשתים ודו"ק:

על דברי כוש בן ימיני וכו כוש שמו כו' משמע ליה בפשיטות דקאי אשאול דלא מצינו בכל עניני דוד שום מעשה שהיה לו עם כוש אבל מצינו רוב ענייניו עם שאול שהיה בן ימיני. וקאמר מה כוש משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו דכן מצינו דמדמה המעשים לעורו של כושי כמ"ש היהפוך כושי עורו גו' גם אתם תוכלו להיטיב גו' ר"ל דשאר צבעים אפשר להשתנות משא"כ צבע השחור של עור הכושי שהוא בתולדתו כך ולא משתנה:

כיוצא בו על אודות האשה הכושית כו' והלא צפורה שמה כו'. הכי משמע ליה דלאו אשה אחרת היא מדכתיב האשה הכושית בה' הידיעה דמשמע האשה הנזכרת כבר והיא צפורה שנזכרת כבר שהיא אשתו של משה וכן גבי עבד מלך הכושי בה' הידיעה

דקאי אמלך שנזכר לפניו שהוא צדקיהו שהיה אז מלך ולא קאי אעבד הנזכר לפני פניו ובמדרש קאמר דקאי הכושי אעבד והוא ברוך בן נריה ולא יתיישב לפי זה הה' הידיעה דהכושי וקראה כושית גבי דבור מרים ואהרן כלומר שהיתה ככושית משונה במעשיה הטובים ומשה היה פורש ממנה ואמרו הרק אך במשה גו' וכן עבד מלך הכושי שדימה את צדקיהו באותו מעשה הטוב שהציל את ירמיהו מן הבור לכושי המשונה בעורו וכן הלא כבני כושיים אתם גו' לגבי שאר אומות שזכר שם ופלשתים מכפתור וארם מקיר קרא את ישראל כושיים שהם משונים במעשיהם הטובים משאר אומות כמו שהכושי משונה בעורו משאר כל אדם:

שהקים עולה של תשובה כו' מפורש פ"ק דע"ז:

ה"ק אמר אלהי ישראל כו' מי מושל בי צדיק כו' לשון רש"י בספר שמואל ורבותינו פירשוהו אמר דוד אלהי ישראל לי דבר אלי דבר צור ישראל ומושל באדם אני ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה עכ"ל וסיפיה דהאי קרא יראת אלהים ויש לפרש עד"ז ומי מושל בי צדיק ע"י יראת אלהים ע"ד שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים זו הגזירה אינה בידי שמים שהצדיק מושל בי:

ה"ק ואלה שמות גבורותיו של דוד כו'. דלפי פשטיה דואלה שמות הגבורים אשר היה לדוד מוסב אדלמטה דחשוב שמות אנשים הגבורים אשר היו לדוד אין מקום לכאן יושב בשבת גו' וע"כ דרשו דכוליה קרא מוסב לדוד שהיה לו שם גבורה כשהיה יושב בישיבה כדרך הגבורים שלא היה יושב על כרים וכסתות כראוי למלך וא"ל הקב"ה אחר שהשפלת עצמך בשעה שעסקת בתורה כאילו אינך מלך תחכמוני תהא כמוני כו' כדלעיל שהצדיק מושל בי שאני גוזר גזירה כו' והיינו כמוני שאני מבטל בכל שאר הדברים גזירות ומחשבות שאר אדם כך אתה תהיה מבטל גזירתי כדלעיל הצדיק מושל בי כו'. ואמר שהוא ראש השלישים לג' אבות כו' כפרש"י ועוד אמרי' בפרק ע"פ בסעודה דלעתיד דג' האבות ימנעו מלברך ודוד יאמר לי נאה לברך כו' ע"ש והיינו שהוא ראש לג' אבות שהגדול מברך.

אמר עדוני}צ"ל עדינו. המגיה{ העצני כו' היה מעדן עצמו כתולעת כו' עי' פרש"י בספר שמואל עדינו כשהיה עוסק בתורה כורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה כו' ע"ש ובערוך פי' כשהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו עד שיתרכך בשרו כתולעת שתהא דעתו מיושבת עליו וכשהיה יוצא למלחמה היה מתקשה כעץ כל מדה עושה בשעת הצורך עכ"ל:

על ח' מאות כו' שהיה זורק חץ. בקרא לא הוזכר חץ אבל משמע ליה בפעם אחת היינו במכה א' וזה א"א רק בחץ שהולך מרחוק מאיש לאיש עד ח' מאות איש שנעשו חללים וז"ש חלל לשון יחיד כאילו ח' מאות איש הוו איש א'. ואמר
שהיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדוף אחד אלף. משמע ליה הכי איכה ירדוף א' מישראל אלף מן האומות ורש"י בחומש פי' בהיפך איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מישראל כשהן בגלות הוא ע"פ הספרי ואמר כאן דודאי זו הברכה דא' מישראל ירדוף אלף מהאומות ודאי נתקיים בימי דוד וא"כ מאי רבותיה דח' מאות חלל שהרי לא נתקיים בו איכה ירדוף א' אלף וקאמר דודאי שהיה ראוי להתקיים בדוד וע"ז היה מתאנח ויצתה בת קול רק בדבר אוריה וגו' שהחטא של הריגת אוריה במלחמה גרם לו שלא הרג עוד ב' מאות חלל במלחמה:

דף יז.

אם דומה הרב למלאך כו' מפורש פרק אין דורשין:
אם רואה אדם שיצרו מתגבר כו' מפורש ספ"ק דקידושין:
שנאמר וכשלת וגו' גם נביא עמך וגו'. נביא היינו ת"ח שסרח דנקט:
מאי שמתא כו' שממה יהיה כו'. בערוך גרס שם תהא ופי' שם מיתה מיתה בה שם תהא שם תיתי דכתיב ובאה אל בית הגנב עכ"ל:
כשהיא נכנסת דכתיב והיתה העיר חרם כו'. כמה לשון חרם דכתיבי בתורה ולא מייתי להו ומייתי האי קרא דיהושע ויש לכוין בזה משום דלא שייך חרם בגוף העיר אלא באדם שהיו בתוכה וכתיב העיר לרמוז על אברי גוף האדם כמ"ש בקרא דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט עיר זה הגוף ואנשים בה מעט הם אבריו של אדם דהיינו העיר שהיא כלל האברים הם חרם. ואמר
כשהיא יוצאה דכתיב ברוגז רחם תזכור כמה רחם כתיבי ומייתי האי קרא לפי ענינו כי כשחל ונכנס החרם על רמ"ח אברים הוא במדת הדין וההיפך כשהיא יוצאה מן רמ"ח אברים במדת הרחמים וזהו ברוגז דהיינו כשגובר מדת הדין בחרם על רמ"ח אבריו רחם תזכור דהיינו תזכור מדת הרחמים על רמ"ח אברים:
שמתא אגנובתיה דכלבא ואיהי דידה כו'. ר"ל דגם הגנובתא שאינו נראה מכלל האברים. מ"מ החרם דידה עבדא כו' דאתלי ביה נורא ואכלתיה:
שקלוה אחתיה בכדא כו'. כי האדם דומה לכלי חרס שאין לו תקנה כי שבירתו זו היא מיתתו וע"כ אמר אחתיה לפתיחא בכדא כאילו נחתו לאלמא ואחתיה בי קברי לרמוז כי

שם יהיה שבירתו וקבורתו וקרי ביה אלפא שפורי כי האלף הוא כלל וסוף המספרים וטעם השופר לגבי שמתא כדמסיק ע"ש שנפרעין ממנו וטעם במ' יומין שהוא מספר יצירת האדם וקאמר מאי תברא מה טעם השברים לגבי השמתא וקאמר ע"ש תברי בתי כו' וכ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני דעוני כמיתה כמפורש במס' נדרים:

דף יח.

ברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם וגו'. וכתבו התוס' תימה דלמא מדה טובה מרובה וה"ל לאתויי הא דאמרינן פ"ק דכתובות ופ"ג דברכות לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שנאמר וגו' עכ"ל והנראה ליישב את זה דההיא דאל יפתח פיו לשטן איירי כשהאומר כלל את עצמו באותו פורענות ורעה כדמוכחי הענינים דהתם והטעם בו כמ"ש בע"י שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולא נשאר מקום למדת הרחמים להאריך אפים כו' ע"ש וליכא לדמויי להההיא דהכא איירי בשגגה היוצא מדברי האומר ברעת פורעניות או בטובת זולתו כדמוכח הענין פנחס לשמואל והטעם בו כאומרם ניבא ואינו יודע מה ניבא וכפרש"י בחומש ונשובה נתנבא שישובו שניהם עכ"ל והשתא אין סברא לחלק בין מידה טובה למדה רעה בנבואה היוצאת מדברי האומר בשגגה:

אמגושי הוה שנאמר הנה הוא יוצא המימה כו' כפרש"י והזכיר זה הכתוב במכת ערוב ולא קודם זה במכות דצ"ך להורות שאף במכה כנים הקודמת אמרו החרטומים כי אצבע אלהים הוא אעפ"כ חיזק והקשה הוא לבבו ולא נמנע פרעה לצאת המימה למר בשביל מכשפים ולמר לגדף לומר לי יאורי וגו':

דף יח:

ע"ב בכל יום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני כו'. ברפ"ק דסוטה ובסנהדרין פרק כ"ג גרסינן מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת כו' וע"ש בתוס' ובחידושינו שם:

שדה פלוני לפלוני כו' בע"י מפי' הר"ן שדה פלוני לפלוני כו'. פי' פסקת הנדוניא שאדם פוסק את בתו הכל נגזר קודם יצירת הולד עכ"ל והל' דחוק ובשם התוס' דמ' יום קודם יצירת הולד ביום הריון ואפשר שהיה המלאך לילה ומביאו לפני הקב"ה ושואל טפה זו מה תהא עליה עשיר או עני וזה מה שיש בגירסת הספרים שדה פלוני לפלוני שמכריזין עליו עשיר או עני כו' עכ"ל וקשה לפי' זה דא"כ אמאי הזכיר כאן הכרזת עני או עשיר טפי מהכרזת חכם או טפש גבור או חלש שהוא נגזר גם כן ביום הריון כדאמרינן פרק

כל היד וי"ל דאהנהו דנקט הכא בת פלוני ובית ושדה כרוז הבת קול יוצא משא"כ בהנך דהתם גם שהוא נגזר מכל מקום אין הבת קול יוצא:

אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים כי האי דרבא כו'. פרש"י בגמרא שלפנינו אינו מובן לי שבתחלה קא"ל רבא אם לא חזייא לך א"א לשנות הגזרה ושוב כשהתפלל שימות הוא או היא שלא יראה בצער שתנשא לאחר ומ"ה יארס שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא ולפי זה מאי קא"ל לא אמינא לך דלא תיבעי עלה דמלתא דהא מלתא אחריתא היא דבתחלה א"ל שלא יבקש דבר שא"א לו לשנות ולא יועיל בקשתו אבל הכא בבקשה זו אפשר שיועיל לו שתמות היא ולא יצער עצמו כשתנשא לאחר וראיה מר' ראובן בר אצטרובלי שאמר מה' אשה לאיש כו' לא משמע כן ולשון שמא יקדמנו אחר לא משמע שתמות היא אלא שאחר ישאנה ובפי' ע"י יש פי' אחר גם כתב שם פי' אחר בשם הר"ן והוא נכון ע"ש:

ויאמרו מה' יצא הדבר כו'. היינו בגזירת שמים כבר בשעת יצירה ולא ניחא להו לפרש כפשטיה מה' יצא הדבר כפי דברך שזימנה לך כפרש"י בחומש כיון דניחוש היה כדאמרינן פרק ג"ה כל ניחוש שאינו כאליעזר כו' לא ה"ל לתלות הדבר כי יצא מה' ודו"ק:

ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא כו'. והיינו נמי בגזירת שמים ביצירה וקרא דקאמר כי תואנה הוא מבקש מפלשתים כל זה בגזירת שמים היה כדי שע"י אשה זו תואנה הוא גו':

דכתיב בית והון נחלת אבות ומה' אשה גו'. ויש לדקדק לפי הדרש הזה בהאי בית והון נחלת אבות ומה' אשה גו' דמשמע האשה לאיש נגזרה מיום היצירה אבל בית והון אינו נגזר מן היצירה אלא נחלת אבות וקשה דהא בית והון נמי נגזר מהיצירה שהמלאך שואל טפה זו מה תהא עליה עשיר או עני כדאמרינן פרק כל היד ודוחק לתרץ הכא אקרא דעל אשה הבת קול יוצא ולא על בית והון דבקרא לא משמע כן וי"ל אשה משכלת היא לעולם מה' בגזרה מעת היצירה אבל בית והון לפעמים אינו בא מגזירות היצירה שלו אלא בגזירת אביו שמת בגזירת שמים עכשיו:

אין אדם נחשד כו' ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו כו'. גם שאין האדם יודע מה שבלב חבירו מ"מ הקב"ה מזמין לו שיהיה נחשד כיון שהרהר בלבו:

מלמד שכ"א קינא לאשתו ממשה כו' דלגבי אהרן מפורש הקנאה כמשמעו כמ"ש בעדת קרח כמ"ש בענין ואהרן מה הוא כי תלינו עליו אבל לגדולת משה לא קנאו בו וכמ"ש אם לקחת מלכות לא היה לך ליתן לאחיך הכהונה וע"כ דרשוהו לגבי משה שכ"א קינא

לאשתו ממשה דהיינו כשבא משה למחנה עד שנטה אהלו מחוץ למחנה ודבר זה מפורש יותר בפרק חלק ובפ"ק דב"ק ע"ש:
לדידי חשדין ולא הוה בי כו'. ולא ניחא ליה לאוקמא דעבירה גופה שנחשד עליה לא היה בו אבל הרהור היה בו דא"כ מאי רבותיה וק"ל:

דף כד.

אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה כו'. פרש"י בקושיות עכ"ל וטפי נראה לפרש בפשיטות שהיה ת"ח גמור שהיה לו לירא ממנו כמ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח:

דף כה.

שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו כו' מפורש בפרק האורג:
למה זה דומה לס"ת כו' פרש"י דתורה קרויה נר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ונשמה כו' עכ"ל. מקרא דמייתי התורה גופה קרויה אור אבל ר"ל דומה לס"ת היינו המצות שכתובים בס"ת שע"י הנשמה מקיים אותם האדם באברי הגוף:
סבר לאתובי ס"ת אפוריא כו' פרש"י לומר קיים זה מה שכתוב בזה עכ"ל. דהכי אמרינן בפ"ק דב"ק גבי חזקיהו שעשו לו כן וע"ש בתוס' משום דחזקיהו גדול ביותר היה בתורה ובמעשים טובים וענינו כמ"ש כי הת"ח דמיון הס"ת הגוף לגויל הס"ת ואותיות פורחות לנשמה וכיון שמת הת"ח הנשמה פורחת מן הגוף וכיון דבחייו שהיה הנשמה בו לא ס"ל לישב לגבה השתא שהנשמה יצאה מן הגוף מכ"ש וענין דלא לשלשולי דרך גנות במקום שאין מזוזות דהוי כמו לועג לרש:
שנאמר וירכיבו את ארון ה' על עגלה חדשה כו'. משמע ליה דהיינו אותה עגלה חדשה הנזכרת כבר ששגרוהו פלשתים ולכך לא הזכיר שהיו נמי פרות עלות אשר לא עלה עליהם עול אלא שלא בא כאן להזכיר רק עגלה חדשה ששגרוהו פלשתים מטעם דקאמר דאין לפורקו מעגלה זו לעגלה אחרת ואע"ג דזה שהרכיבו דוד על עגלה טעות היה בידו כדאמרינן פרק א"נ והיה לו לישא את הארון בכתף מ"מ למדנו מיניה לפי טעותו שנשאו בעגלה ששגרו פלשתים משום דאין לפרקו מעגלה לעגלה:
מה היה שהיה כבר כו'. כפי' שני שפרש"י איתא במדרש ילקוט בענין זה ומפיק ליה מלשון הכפול היה היה דבר גו' היה שנדבר עמו בארץ והיה שנדבר עמו שח"ל:
הוינא בר תמני סרי שנין ולא חזי לי קרי כו'. דהיינו שהיה בר ח"י שנין שהוא שיעור שנים לישא אשה כדי שילמוד תורה בטהרה כדאמרינן ביומא ואני לא נשאתי אשה אז ולמדתי בטהרה ולא ראיתי קרי:

יומא חד איתהפכא כו'. עיין פרש"י והוסיף בספר יוחסין דצריך שיהיו אותיות שדי נראות מבחוץ בקשר של תפילין ע"כ וענין מ' יום להתענות לפי שהתפילין הם כתר התורה כמ"ש זה בפ' האומר ע"ש והתורה ניתנית למ' יום:

הוי גני יהודה כו' קם בהדיה עמודא כו' עי' פי' זה בספר יוחסין:

דף כה:

ע"ב אמר דינא הוא דרבה בר רב הונא כו'. ע"פ מ"ש במנחות אי בר אבהן ובר אוריין יאי אי בר אוריין יאי ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תיכליה וה"נ רבה בר רב הונא היה מפורסם בר אבהן ובר אוריין שהיה אביו לראש בבבל אבל רב המנונא מפורסם בר אוריין ולא נמצא בר אבהן וע"כ כי מטו אגישרא הוו עבדי יקרא להדדי ואף במיתתן היה מכבד כ"א חבירו בכבוד התורה שהיה להם דבר אוריין הוא עיקר אבל זה הטייעא אמר כי דינא הוא לצרף שרבה בר רב הונא גם בר אבהן ובזה זלזל בכבוד תורה של רב המנונא ונענש על כך ופתח הינוקא ע"פ מ"ש הטייעא שילך רבה בר רב הונא קודם גזע ישישים עלה מבבל שהוא רב הונא ועמו ספר מלחמות שהוא רב המנונא וע"י קאת וקיפוד רמז על הישמעאלים שבאו לשם לראות בהספדם ונדמו לקאת וקפוד שהם עופות טמאים כמ"ש לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא לדור במיתת ב' הצדיקים ואמר שקצף על עולמו ועון הדור הוא סיבת מיתתם וז"ש כי חמס ממנו נפשות שהצדיק לא מת בעונו רק שניתן ביד מלאך הקצף ומשחית והוא אינו מבחין בין צדיק לרשע. ואמר

שגם המלאך שמח ויוצא לקראתו כיוצא לקראת כלה חדשה כמ"ש פרק הנושא שהמלאך יוצא לקראתו לומר לו שלום ואמר דגם נשמתו היא טהורה ונקיה ורוכב ערבות ששם תחת כסא הכבוד נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים שם{אולי צ"ל שש. המגיה} ושמח בבא אליו נפש הצדיק נקי:

תמרים הניעו ראש כו'. כלל ישראל נמשלו לתמר שאין לו אלא לב א' כדאמר במדרשות האברים יניעו ראש בחטאם ואמר על צדיק כתמר כמ"ש בסמוך ולא לאבידה כי הצדיק ישאר בהשארת הנפש לעוה"ב וכתמר יפרח לעוה"ב:

אם בארזים נפלה כו' לויתן בחכה כו' בנחל שוטף נפלה כו'. הפליג בהרבה דמיונות על רב אשי כי היה בו תורה וגדולה במקום אחד כדאמרינן פד"מ גם שחיה הרבה שנים:

חליש דעתיה כפרש"י דהאי מדמה ליה לשלהבת והאי לאבידה עכ"ל. ר"ל שיכלה כשלהבת ושיהיה אבידה ואינו כן כי הצדיק יש לו השארות הנפש לעוה"ב והא דכתיב

הצדיק אבד היינו לדורו אבל לאבידה משמע שהוא גופיה דבר הנאבד ונענשו דאתהפכו כרעייהו שלא יהו ראויים לחלוץ כדמסיק כי הייבום והחליצה מורים על השארות הנפש להקים לאחיו שם כידוע לבעלי הקבלה:

בא רוב שלישית במים זכור ורחם כו' נראה דלאו דרך הספד קא"ל אלא דרך תפלה על שבא רבא במקום סכנה בימי חדקל ואמר בא רוב שלישית היינו רוב ישראל שנקראו שלישית דכתיב ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה למצרים והיה מתפלל זכור ורחם להצילנו וגם כי תעינו מאחריך כאשה מבעלה דהיינו כסוטה אל תזניחנו באות מי מרה כסוטה:

שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון נדבקו בעת כו'. י"ל שלש ענינים דנקט של הפכיים שהיה זה הולד בן זכר שהיו בו שלש שמחות האחד ביום הלידה ושוב לח' במילתו ושוב ביום ל' בפדיונו וכן היה האבילות ביום המיתה שהוא יום המר ושוב ז' ימי אבילות ושוב ל' יום:

כיום בא השמש בצהרים כו' באנו כו'. כמו שביאת השמש שלא בזמנה אין זה חסרון לה אלא להרואים בזריחתה שיש להם חסרון בביאתה בצהרים כן ר"י שמת אין זה החסרון לו אלא לתלמידיו הרואים תורה על ידו:

ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי כו' מפורש פ"ק דמגילה:

אחיתו עמודי כו' שפעו מרזבי כו'. נראה כל הני שינוים דנתהוו בעונם ביום מיתת כ"א מהם מורה על מעלת המת שאמר אחיתו עמודי כי הצדיק עמוד העולם נחסר מהעולם וראוי לבכות עליו ושפעו מרזבי כו' ע"ש שבחייו בצדקתו ובזכותו שפעו צנורות מלמעלה מים הרחמים ובמיתתו נשתנו להיות משפיעין מדת הדין בעולם שהוא רמז הדמים תחת המים:

ואתחמיאו כוכבי ביממא כו' דלפי טבע כוכבים שיהו נראים גם ביום אלא שמתוך מאור השמש וזוהר הרקיע ביום אינן נראין וביום שמת נחשך היום קודם זמנו שהיו נראין בו כוכבים כמו בלילה וכענין שאמרו לעיל כיום בא השמש בצהרים:

ואיתעקרו כל אילני כו' נחיתו כיפי כו' על הרוב הני דחשיב ואזיל פורעניות הם הבאים במיתת הצדיקים וכמ"ש מפני הרעה נאסף הצדיק כמפורש פרק הכונס. ואשתעי צלמנים כו' ע"ש מעשיהם כפרש"י וע"ש וכן י"ל אתקצצו כל אנדרטא כו':

דף כו.

דטב להון לישראל בצלותי מרתיכין כו'. ומשמעו חכם ורב כמ"ש פ' י"נ מי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים דתפלתו נשמעת:

על הפסיק הענין כו'. ק"ק על עם ה' ועל בית ישראל מאי על הפסיק העיון איכא הכא דהיינו עם ה' והיינו בית ישראל:

ברכת השם מנלן דכתיב כו' קרועי בגדים. מפרש"י בספר ישעיה על ששמעו גידופי השם והיא כמו ברכת השם עכ"ל:

מאי שלש דלתות וארבעה כו'. ר"ל אמאי לא חשש לשורפה עד אחר שקרא ג' דלתות וארבעה וקאמר דלא היה חש על כל הפורעניות שזכר בד' דלתות דהיינו בד' פסוקים הקודמים עד שהתחיל לקרוא לו פסוק חמישי היו צריה לראש שהנכרים יהיו ראש ולא אתה כפרש"י ושא"ל מאן אמרה כי ה' הוגה על רוב פשעיה כו' נראה שמפרש טעם אחר על שלא חש עד אחר שהתחיל פסוק חמישי משום דבו מפרש כי ה' הוגה על רוב כו' ולא נזכר שום אזכרה באיכה מקודם זה והוא נתכוין לקדר האזכרות שבהן לשורפן ואע"ג דודאי הא דקרעיה בתער הסופר משמע כל המגילה כמ"ש התוס' מ"מ משמע ליה נמי דקדר האזכרות מדלא היה חושש לשורפה עד אחר פסוק ד' שאין בהם שום אזכרה עד פסוק ה' שיש בו אזכרה כי ה' הוגה על רוב גו':

ערי יהודה מנלן דכתיב ויבאו אנשים משכם כו' קרועי בגדים ומנחה כו'. דהיינו כשיצאו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם על שראו בדרך ערי יהודה בחורבנן וקרוב לזה פרש"י שם ונראה הא דנקש}לכאורה צ"ל דנקט. המגיה{ תלמודא ערי יהודה בחורבנן ולא ערי ישראל משום דהתנא דידן לאחר חורבן בית שני איירי ולא היו יודעין רק ערי יהודה דלא עלו מבבל בבנין בית שני רק שבט יהודה וקצת מבנימין וי' שבטים שגלו לחלח וחבור לא עלו:

דף כז:

בכו בכה להולך כו' בלא בנים כו'. מפורש פרק י"נ:

עבר עבירה ושינה כו' מפורש פרק י"ה: כאילו חרב מונח לו בין ירכותיו כו'. כהאי לישנא גופיה אמרו לגבי דיין בפ"ק דסנהדרין ושם מפורש:

מכאן ואילך כאילו עוברת בשוק כו'. פי' בתוספת עד שנים עשר חדש והכי איתא בירושלמי כו' עכ"ל אבל י"ב חדש לא נזכר בתלמודנו הכא ולולא דבריהם נראה דעד

שלשים קאמר. וכל הני שיעורי ג' וז' ול' הוזכרו לעיל בסמוך ואינו סותר דברי הירושלמי דאיירי ה"נ ברופפת:

דף כח.

אתיא שם שם ממשה כו' מה שיש לדקדק בזה עיין בספ"ק דב"ב:

מה פרה אדומה מכפרת כו'. פי' בתוס' מכפרת על מעשה עגל וכדאמרי' במדרש כו' ע"ש והוא דחוק שנתכוין ע"פ אותו מדרש ונראה אע"ג דמוכח בכמה דוכתין דפרה קדשי בדק הבית היא מ"מ חטאת קרייה רחמנא גם שהיא נקחית מתרומת הלשכה כמו שאר קרבנות וכמ"ש התוס' בפרק מרובה לפי שצריכין לה כהנים העובדים קרבנות חשיב צורך קרבן כו' ואפי' בלא לב ב"ד כו' ע"ש:

למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה. פירשו בתוס' דכתיב ויפשט את אהרן את בגדיו גו' ואהרן יאסף ומת ופי' הקונטרס ובגדי קודש ילבשו לפי שאינו סמוך כ"כ עכ"ל פי' הקונטרס לא מצאתיו ואין זה מקרא בשום מקום ועיין מה שכתבנו בחידושי הלכות:

מאי קרא הן קרבו ימיך גו' הן חד קרבו תרי כו'. האי קרא גבי משה כתיב ולא חלה מקודם ה' ימים ובנשיקה מת שהיא מיתת פתאום כדלקמן אלא דילפינן מיניה רמז לשאר בני אדם:

מת בחמשים זו מיתת כרת נ"ב כו'. וכתבו התוס' בירושלמי מאל תכריתו וגו' ועוד ימי שנותינו שבעים שנה וגו' דל כ' דלא מיענש עליהן נשתיירו נ' ותימה דהא בשמעתין נ' משנולד קאמר כו' עכ"ל ונראה ליישב דה"ק שבעים שנין דל עשרים דלא מיענש כו' וכיון דמת בחמשים הרי נכרתו לו ימים ומשנים כ' שהם בשנות הנעורים והוא מבואר לפי שיש לאדם נ' שנים אחר עשרים שנים שהם ימי הנעורים ונ' שנים אלו הם כדמיון היובל שהם מ"ט שנים והם אחר כ' שני הנעורים הם ימי ספירה וחשבון של אדם על מעשיו ושנת הנ' שהוא שנת שביעית של אדם הוא תכליתו של אדם דמיון היובל שישוב אל אחוזתו ועד"ז אמר נ"ב זו מיתת שמואל הרמתי הוא למעלתו וע"פ מ"ש ביומא שאמרה חנה רגלי חסידיו ישמור כיון שעברו רוב שנותיו של אדם (בלא חטא) שוב אינו חוטא שניבאה כן על בנה שמואל שמת לנ"ב שנים שאז לו רוב שנותיו שאחר שני הנעורים שהם ב' חלקים ממ"ט שנים שאחר ימי הנעורים דב' חלקים ממ"ט הם ל"ב הרי נ"ב עם שני הנעורים שהם כ' שנים ובודאי גם אם היה חי שמואל יותר לא היה בא לידי חטא שהרי עברו לו רוב שנים של אדם שאחר ימי הנעורים ועד"ז יש לכוין הספירה מ"ט ימים יום לשנה. ויום הנ' הוא קודש חג השבועות כשתחשוב למ"ד בניסן נברא עולם היה

תחילת הבריאה בכ"ה באדר הרי כ' יום עד יום ראשון של פסח שהן חשובין כימי שנות נעורים דלא איענש עלייהו שהיו ישראל עדיין במצרים ועד"ז אמר זכרתי לך חסד נעוריך וגו' ואח"כ מיום שיצאו ממצרים ימי הספירה מ"ט יום יום לשנה עד חג השבועות שהוא ביום חמישים דמיון היובל וזכר לדבר שאנו מדקדקים לעשות י"ט קצת בל"ג בעומר לזכר שבו עברו רוב ימים שהן ב' חלקים ממ"ט ימי ספירה יום לשנה ששוב אין אדם חוטא שהם ל"ב שנים אחר כ' שנים של שני הנעורים כאמור שזו מיתת שמואל הרמתי ואותיות יובל רמז לזה י"ו מצד זה ול"ב מצד זה שהם ל"ב רוב שנותיו הראשונים ושנת י"ג אינו מן המנין כי א' לא יבא לחלוקה ולפי' כשיצאו ממצרים אותן שנמנו מבני כ' והיו רק בני עשרים אזי כשהיו סופרים מ"ט שנים מבאי ארץ שהם ימי חשבון מצות של אדם עד שהיו בני שבעים וקדשו שם החמשים שהוא בסוף שנים למות לשוב איש אל אחוזתו כמו ביובל:

ס' זו מיתה בידי שמים כו' בכל"ח בגי' ס' כו'. לפי ענינו האי קרא בכל"ח למעליותא קאמר אבל לשון מיתה בידי שמים דקאמר לא משמע כן וי"ל דודאי מעלה הוא ששים שיצא מכלל כרת כדקאמר דרב יוסף הוה עביד להו יומא טבא מיהו כיון שלא בא לכלל שבעים שהם שנותיו של אדם קרי ליה מיתה בידי שמים שמת קודם זמנו כמו דור המדבר ועיין בתוס' בזה:

שבעים שיבה שמונים גבורות דכתיב ימי וגו'. ובמתניתין דאבות שנינו בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה כו' דכן מצינו בקרא מלת זקנה נופל על היוצא מכלל בחרות ושחרות והיינו הבא לשנת ס' דיוצא מכלל כרת והא דכתיב בשמואל ויהי כי זקן שמואל ולא חיה רק נ"ב שנין כבר תירצו בזה פ"ק דתענית דזקנה קפצה עליו ושם נתיישב למה מת שמואל בשנות כרת דמחמישים ועד ששים הם שנות כרת ולא חשיב ליה משום כבודו של שמואל כדמסיק רבה לקמן ומלת שיבה מצינו בקרא על הרוב בצדיקים שהגיעו לכלל שנותם שבעים שנה ובדוד כתיב וימת בשיבה טובה וחיה ע' שנים:

במזלא תליא כו'. כתבו התוס' הא דאמרינן בסוף שבת אין מזל לישראל י"ל דלפעמים משתנה ע"י מזל כו' ע"ש ושם בתוס' יותר מפורש דהיינו דאין מזל לישראל דע"י זכות גדול משתנה כו' ע"ש והכי מוכח נמי בשמעתין דרבא בעי אחכמה דרב הונא ואעותריה דרב חסדא והם דברים התלוים בגזירת הלידה כדאמרינן פרק כל היד דמלאך מעמיד הטיפה ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע"כ דאית לן למימר דע"י אפושי רחמי מן שמיא כדעביד רבא איכא לבטל הגזירה ומזל שנולד בו כדאמרינן בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבא אענותנותא דרבה והא ענוה היא ממדות הטובות כדאמרינן

פ"ק דע"ז יראת חטא מביא לידי ענוה והוא מביאו לידי חסידות ואמרינן פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי"ל ע"י אפושי רחמי שמיא בקש לעוזרו לבא לידי ענוה כדאמרינן הבא לטהר מסייעין לו:

במזלא תליא כו' רב חסדא חי צ"ב שנין כו'. וליכא למימר דשאני רבה דמדבית עלי קאתי דס"ל לרבא דבתורה לחוד הוי מתכפר כו' כ"כ התוספות פרק ב' מדות:

לתחזי לי איתחזי ליה כו' פרש"י לאחר מיתה עכ"ל. ונראה דהיינו בחלום ודבר זה מפורש פרק מי שמתו שהרוח המדבק הגוף והנשמה הוא שט בעוה"ז להודיע ע"י חלום וע"ש:

איתרח לי תלתין יומין ואהדרי כו'. והיינו דאמרינן פרק מי שמת מהדורא בתרא דרב אשי ובערוך בערך הדר פירש בע"א. וקאמר אשרי כו' ותלמודו בידו מפורש פ"ק דבבא בתרא ודקאמר אין מלכות נוגעת כו' מפורש פ"ק דתענית:

רב חסדא לא הוה כו' פקע ארזא ושתיק ויכין ליה כו'. נראה מענינו שמת בו ביום ולא חלה מקודם ולא הוי בכלל כרת דיומי דכיון שהגיע לגבורות שהרי צ"ב שנין חי ה"ל מיתת נשיקה כדאמרינן לעיל ברב הונא וכן לעיל ברב אשי נראה שמת בו ביום שהגיע לגבורות כמו שכתב בערוך שהיה ראש ישיבה ששים שנים ומסתמא כשנעשה ראש לא היה לו פחות מכ' שנים:

דף כח:

ע"ב גוד גרמא מככי ונמטי כו'. פרש"י אינו מובן לי ועיין בערוך בערך גוד ב' פירושים:

עטוף וכסו כו' דבר רמי כו' פירש בערוך בערך עטף כאדם האומר להרים התעטפו והתכסו במלבושים נאים כי זה האיש הבא ליקבר אצליכם בן גדולים הוא וי"א כו' ע"ש:

שיול איצטלא דמילתא לבר כו' עיין פרש"י ועוד נראה לפרש כפשטיה דבעני ממש שמת איירי ושיול איצטלא דמילתא למת לתכריכיו. ואמר לבר חורין עש"ה במתים חפשי וגו' ושלימו זוודא ר"ל דכלו כלי תכריכין דאין לו והם קרויין זוודא כמ"ש בערוך בערך זוד:

רהיט ונפיל אמעברא כו'. רהיט ורץ כל ימיו אחר מחיה ועתה נפל אמעברא במקום מעברות מהעולם הזה לעולם הבא ויוזפיתה יזיף וחוב שהלוה עדיין עליו כמ"ש כל הרוצה ללות יבא וילוה כו':

אחנא תגרי אזבוני כו'. פי' בערוך אחינו סוחרים שעל קיניהם נבדקין כלומר במקום סחורותם נבדקין הנאמנים הן אם לא כמ"ש בשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו בכעסו עכ"ל:

מותא כי מותא כו'. עיין פרש"י גם בע"י בשם התוס' ובשם הר"ן בכל אלו הדברים:

א"ד דלא ידל ידלוניה דכתיב כי טוב אמור לך עלה וגו'. י"ל דלהאי לישנא דלא לענין הספר נאמר:

א"ל ר"ט דעו שחכם גדול הוא ובקי באגדות ואל יכנס כו'. ר"ל אל יכנס אחד לתוך דברי חבירו במשא ומתן כיון שחכם גדול הוא ובקי כו' גם הוא יבא לידי משא ומתן עמנו ואבל אסור בו מדכתיב האנק דום אבל אם כ"א ידבר בלבד גם הוא ישתוק ומדרך ענוה א"ר עקיבא ואני אחרון ובע"י פי' בע"א בשם הר"ן ע"ש:

פתח ר' ישמעאל ואמר רבי כו' אמר שהוא פתח כדקאמרי' לקמן דאין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל כו' ואפשר שמטעם זה בפעם ראשונה לא באו לנחמו כן לפי שהוא לא פתח לומר כן רבו עונותיו כו' עד שתכפוהו אבלותיו:

ומה נדב ואביהו שלא עשו אלא מצוה אחת כו'. ר"ל דודאי כמה מצות עשו מקודם אלא כלומר מצוה אחת בעבודת כהונה שבו ביום בר"ח ניסן התחילו לעבוד בכהונה ויקריבו בני אהרן וגו' ומשום אותה מצוה א' של העבודה הנוגעת לכל אמר ואחיכם כל בית ישראל וגו' שבשביל עבודתו מתו בניו של ר"י שעשו כמה מצות כאלו בשביל רבים עאכ"ו שרבים מספידין אותן וכן תפרש גבי צדקיהו שצדיק גמור היה כדאמרינן פרק חלק והכא קאמר מצוה א' שהעלה ירמיה מן הטיט אלא דהיינו מצוה אחת הנוגעת לכלל ישראל להציל ירמיה שיוכיח את ישראל לעשות תשובה אמר שיעשו לו רבים כבוד במותו ובמשרפות המלכים גו' בניך שעשו כמה מצות כאילו בשביל רבים עאכ"ו שאנו רבים מספידין אותן:

דבר טוב כו' ח"א שביטל משמרתן כו'. אסיפא דקרא קסמיך דבר טוב אל אלהי ישראל וגו' דהיינו לעלות אל ה' אלהי ישראל לירושלים לבטל דברי אביו ירבעם שאמר אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' וגו':

כמספדא דאחאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרימון כו' פרש"י בספר זכריה מדכתיב ביה ותעבור הרנה במחנה והוא הספד כו' עכ"ל אבל בפ' נ"ה דרשוהו מלשון שמחה באבוד רשעים רנה וענין דבר אחד טוב שעשה שהיה עומד ומתחזק במרכבה כדי שלא יכירו ישראל במכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה כך פרש"י בס' מלכים:

ובמספדא דיאשיהו בר אמון דקטיל כו'. ונראה הא דמדמה ההוא מספדא שיהיה לעתיד בירושלים למספד דאחאב ויאשיהו לפי מה שמפורש פרק החליל דההוא מספדא דירושלים יהיה לעתיד על משיח בן יוסף שיהיה נהרג או על יצה"ר שיהיה נהרג והוא מספד על היחיד כמ"ש וספדו עליו כמספד על היחיד וגו' ודומיא דהכי מספד דאחאב

שלא נהרג רק הוא כמ"ש ומלך ארם צוה וגו' לא תלחמו את קטן ואת גדול כי אם את מלך ישראל וגו'. וכן ביאשיהו דכתיב וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגידו בראותו אותו ובד"ה ויורו המורים למלך יאשיהו וגו' שנראה שלא נהרג רק הוא כדכתיב ויקונן ירמיהו על יאשיהו:

שמת נ"נ בימיו כו' מפרש"י בספר ירמיה בשלום תמות כו' כל ימי נ"נ לא יצאו אסיריו וכשמת נ"נ יצא צדקיהו מבית האסורין למחרת מת וקברוהו בכבוד עכ"ל:

והאמר ר"י אמר רב שעשאוהו ככברה כו'. להפליג הקושיא מייתי ליה הא דרב יהודה דלא זו שלא מת על מטתו בשלום אלא שנהרג במשונה שעשאוהו ככברה:

שלא חרב בהמ"ק בימיו כו'. וכן מפורש בהדיא בקרא ונאספת אל קבורתך בשלום ולא תראנה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה:

מהכא וסר מרזח נעשה שר כו' מפורש פרק מציאת האשה:

וליטול מנה יפה ראשון כו' פי' בתוס' לישראל ליתן לו כו' ע"ש ובפ' קונם יין פרש"י כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים עכ"ל ושם בחדושינו מפורש:

קשה יציאת הנשמה מן הגוף כפיטורי כו' ולעיל מדמה ליה להקל וליכא צער אלא כמשחל ביניתא כו' היינו לצדיקים דמיירי ביה לעיל והכא בסתם בני אדם קאמרינן: